

ارزیابی اثرات حکمروایی خوب در پایداری روستاها (مورد مطالعه: روستاهای بدوستان غربی شهرستان هریس)

لطیفه خلیلی^۱، دکتر فاطمه کاظمیه^{۲*}، حسین یادآور^۳

۱- دانشگاه تبریز، دانشکده کشاورزی، کارشناس ارشد گروه ترویج و توسعه روستایی، شهر تبریز ایران،

۲- دانشگاه تبریز، دانشکده کشاورزی، دانشیار گروه ترویج و توسعه روستایی، شهر تبریز، ایران

۳- دانشگاه تبریز، دانشکده کشاورزی، استادیار دانشگاه تبریز گروه ترویج و توسعه روستایی، شهر تبریز، ایران،

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۳/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۳/۱۲

چکیده

اهداف: حکمروایی خوب یعنی راهبری و مدیریت جامعه به گونه‌ای سنجیده، درست و کارآمد و در چهارچوب قانون، همراه با پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری که در گرو تعامل شهروندان و نیروهای سیاسی و اجتماعی جامعه مدنی با دولت است مطالعه حاضر با هدف ارزیابی اثرات حکمروایی خوب در پایداری روستاهای بدوستان غربی شهرستان هریس انجام شده است.

مواد و روش‌ها: این مطالعه از نظر هدف، کاربردی و از نظر نحوه جمع‌آوری اطلاعات توصیفی - پیمایشی بود. جامعه آماری مورد مطالعه، ۴۸۲۸ نفر سرپرستان خانوار در روستاهای احمدآباد، ساخسلو، شاملو، جانقور، شیخ رجب، مرکید، سرای، روستاهای دهستان بدوستان غربی شهرستان هریس بودند. روش نمونه‌گیری چند مرحله‌ای بود، بدین منظور روستاهای دهستان بدوستان غربی از نظر تعداد خانوار به سه طبقه تقسیم و از هر طبقه، به نسبت تعداد روستا، هفت روستا به طور تصادفی ساده انتخاب و سپس سرپرستان خانوار با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای با تناسب متناسب انتخاب و مطالعه شدند. برای تعیین حجم نمونه از جدول کرجسی مورگان استفاده شد. حجم نمونه سرپرستان خانوار ۳۵۷ بدست آمد. ابزار سنجش پرسشنامه بود. پرسشنامه‌ها از نظر سنجش روایی و پایایی مورد بررسی قرار گرفت. از ضریب آلفای کرونباخ برای سنجش پایایی استفاده شد. **یافته‌ها:** یافته‌های استنباطی پژوهش حاکی از آن است که در بررسی شاخص‌های هشگانه حکمروایی خوب؛ شاخص توافق جمعی و کارایی و اثر بخشی با میانگین ۳/۱۹ در بالاترین وزن و روستای شیخ رجب در شاخص مشارکت و روستای شاملو در شاخص عدالت محوری با میانگین ۲/۳۰ پایین‌ترین وزن را کسب کردند.

نتیجه‌گیری: توجه به محیط طبیعی روستاهای مورد مطالعه نشان می‌دهد که محیط زیست طبیعی در روستاهای بدوستان غربی شهرستان هریس که یکی از منابع خدادادی برای روستائیان این منطقه می‌باشد فقط در سایه مدیریت کارآمد و مشارکت همه جانبه بدست خواهد آمد.

واژه‌های کلیدی: توسعه پایدار، حکمروایی خوب، فقر، مدیریت روستا، مشارکت

۱- مقدمه

مناطق روستایی از نظر تعداد جمعیت، کم هستند و پراکندگی و تراکم پایین جمعیت، این مناطق را از شهرهای کوچک مشخص می‌کند در این مناطق توسعه رفاه می‌تواند نقش مهمی در تحقق منافع واقعی روستاییان، کاهش دادن شکاف استانداردهای زندگی روستائیان، تقویت آگاهی روستاییان از حقوق برابر، جذب منابع اجتماعی به روستاهای کشاورزی و کاهش شکاف شهری- روستایی داشته باشد. اما برای دست یافتن به این هدف، شناسایی چالش‌ها و موانع توسعه در این نواحی نخستین هدف خواهد بود که یکی از محورهای اساسی، توجه به ضعف‌های مدیریتی و عملکردی مدیران در این جوامع است. امروزه نقش و جایگاه مدیریت، در تمام زمینه‌ها و عرصه‌های زندگی اقتصادی- اجتماعی بشر، بیش از پیش برجسته شده و آن مهم‌ترین عامل در حیات، رشد، بالندگی و یا مرگ یک جامعه و روند حرکت آن از وضع موجود به سوی وضع مطلوب شناخته شده است. اثربخشی توسعه در مناطق روستایی به مدیریت مؤثر آن‌ها بستگی دارد و این در حالی است که توانایی رهبری در روستا، منطبق با انتظارات جامعه، منجر به مدیریت خوب در برنامه‌های روستایی می‌گردد (تقی‌زاد فانید و همکاران، ۱۴۰۱: ۶۸). روستا و اقتصاد روستایی از بدو پیدایش، قرابت زیادی با کشاورزی و زیر بخش‌های آن داشته است. مهم‌ترین ویژگی‌های این ساختار اقتصادی، عدم تنوع در زمینه‌های شغلی و محدودیت منابع درآمدی به کشاورزی و زیر بخش‌های آن خواهد بود. روند نزولی وضعیت اقتصاد روستاها، جابه‌جایی و مهاجرت‌های گسترده روستاییان به شهرها، گسترش فقر و بیکاری، عدم امنیت غذایی، قرار گرفتن جمعیت عمده روستایی در حاشیه و مواردی از این قبیل نشان می‌دهد که در عمل، اهداف حیاتی توسعه مبنی بر افزایش پایدار درآمد، گسترش اشتغال‌های تولیدی و برقراری متعادل‌تر منافع ناشی از رشد در مناطق روستایی با شکست مواجه شده است. از دلایل عمده ضعف ساختاری روستاها، مشکلات اقتصادی از جمله نبود فرصت‌های شغلی، وجود بیکاری و فقر را می‌توان برشمرد که در نهایت منجر به مهاجرت‌های گسترده روستا- شهری می‌شود. در این راستا، یکی از مهم‌ترین رویکردها در راستای توسعه مطلوب، توسعه پایدار است. توسعه پایدار روستایی یکی از اولویت‌های توسعه آینده است. توجه به ملاحظات اقتصادی و اجتماعی در توسعه پایدار روستایی از اهمیت زیادی برخوردار است زیرا پایداری جز از طریق نگاه همه جانبه به مضامین اقتصادی و اجتماعی فضاها روستایی نظیر برقراری عدالت و مشارکت همه جانبه مردم و نیز دخالت دادن مردم در فرآیند دستیابی به پایداری روستایی حاصل نمی‌شود با تقویت اقتصاد روستایی، بسیاری از شاخص- های توسعه پایدار روستایی مانند ایجاد اشتغال، افزایش درآمد و رفاه به صورت دائمی تحقق پیدا می‌کند. از آنجا که روستاها سلول‌های اصلی حیات اقتصادی و کالبدی ایران محسوب می‌شوند، لذا پایداری اقتصاد روستاها یک کردور حیاتی برای نیل به پایداری اقتصاد ملی می‌باشد (نوروزی نژاد و همکاران، ۱۴۰۲: ۲۰۰).

بروز این نابرابری‌ها موجب از هم گسیختگی بافت اجتماعی جوامع روستایی شده به گونه‌ای که هجوم روز افزون نیروی فعال و جوان تولیدکننده روستایی به سوی شهرها به دلیل مشکل بی‌رونی و بیکاری روستائیان از یک سو و محرومیت از مواهب زندگی امروزی و احساس فقر و استضعاف از سوی دیگر را در پی داشته است و این واقعیت را متجلی می‌سازد که مسئولان برنامه‌ریزی و اداره امور کشور با چالش بزرگ فرار سرمایه اعم از مادی و انسانی از بخش کشاورزی و روستایی کشور روبرو بوده و باید با سازماندهی مناسب و استقرار نظام‌های مدیریتی مردمی و مشارکتی شایسته (حکروایی خوب) گام‌های موثری در جهت توسعه جامعه روستائیان و کشاورزان بردارند.

درحقیقت این چالش‌ها و تنگناها موجب شده است که رویکرد جدید مسئولان و برنامه‌ریزان در باز مهندسی و توسعه نظام و شیوه‌های انجام وظائف قانونی خود و اداره مؤثر و کارای جامعه روستایی بر جلب مشارکت و همکاری سازمان‌ها و نهادهای عمومی غیر دولتی و مردم استوار باشد. این رویکرد که رویکردی جهان‌گیر و مورد اقبال و تجربه جهانیان است همان حکروایی خوب در پایداری روستاهای کشور است. از این رو، شناخت بسترهای حکروایی روستایی و حرکت در اجرای این شیوه از مدیریت به عنوان چالش علمی می‌تواند مسیر سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی مدیریت سرزمین را با پاسخ‌های علمی همراه سازد و جامعه روستایی را به عنوان جامعه مکمل جامعه شهری با رهیافت مدل توسعه سرزمینی پیش از پیش به تعادل، همزیستی و حقوق خویش رهنمود سازد. امروزه تمایلات زیادی برای درک ماهیت حکمرانی به عنوان ابزار ارتقاء فرایند توسعه یافتگی وجود دارد نهادهای مالی بین‌المللی نظیر بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول همگی بر این عقیده‌اند که حکمرانی خوب یک ضرورت حیاتی برای کمک به تحقق برنامه‌های توسعه است (صدیقی، ۱۳۹۲). مفهوم حکروایی محلی، وسیع‌تر از حکومت محلی (واحد سیاسی و سازمان قانونی در قلمرو محلی) و بیانگر اقتدار سیاسی، اقتصادی و مدیریتی به وسیله شبکه‌ای از کنشگران رسمی حکومت محلی، بخش خصوصی و نهادهای مدنی در حوزه‌های شهری و خصوصاً روستایی است آنچه که محلی بودن حکروایی را تعیین می‌کند میزان مشارکت موثر ساکنان و کنشگران محلی در تعیین آرمان‌ها و خواسته‌های محلی و تلاش مشترک برای تحقق اهداف و خواسته‌های جامعه محلی است در حکروایی محلی، شبکه‌ای از کنشگران حکومت محلی، بخش خصوصی، تشکل‌های غیردولتی، مدنی و نمایندگان دولت مرکزی، اولویت‌ها و مسائل محلی را شناسایی و برای تحقق خواسته‌ها و رفع مشکلات با یکدیگر تشریک مساعی می‌کنند بنابراین حکروایی محلی اعمال اقتدار سیاسی، اقتصادی و اداری در مدیریت امور جامعه محلی و شامل سازوکارها، جریان‌ها و نهادهایی است که از طریق آن‌ها شهروندان و گروه‌ها علائق‌شان را ابراز و حقوق قانونی‌شان را اعمال می‌کنند تعهدات‌شان را انجام می‌دهند و به تعدیل تفاوت‌های‌شان می‌پردازند (منوچهری، ۱۴۰۱: ۱۸۷).

واژه «حکمروایی» یکی از مفاهیم کلیدی در حوزه نظریه‌ها و روش‌های اداره سطوح مختلف جامعه تبدیل شده و اغلب از واژه حکومت^۱ متمایز می‌شود. حکمروایی، به مفهوم فرآیند تصمیم‌گیری و اجرای آن، مجموعه‌ای از ارزش‌ها، هنجارها، فرآیندها و نهادها را در برمی‌گیرد که از طریق آن‌ها مدیریت توسعه جامعه، به طور رسمی و غیررسمی صورت می‌گیرد. حکمروایی، هم با مسئولیت حکومت و هم با تعهد شهروندان ارتباط دارد و از این رو، دولت و سایر ارکان جامعه را در سطوح محلی، منطقه‌ای و ملی را شامل می‌شود این مفهوم به منظور توجه به نقش روزافزون سایر بازیگران و بهره‌ورانی که علاوه بر دولت در رشد و توسعه جامعه نقش دارند؛ عمومیت یافته است (رحمانی فضلی و همکاران، ۱۳۹۴: ۴۴). براین اساس هر اندازه ویژگی‌های مثبت مانند حاکمیت قانون، پاسخگویی و اثربخشی دولت در یک جامعه بیشتر و فساد، مقررات اضافی و بی‌ثباتی سیاسی و خشونت کمتر باشد، حکمروایی در آن جامعه برای نیل به توسعه اقتصادی مناسبتر خواهد بود (عظیمی‌آملی و همکاران، ۱۳۹۰). ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد از جمله ضروری‌ترین کارکردهای یک نظام حکومتی پایدار، و در عین حال از اصلی‌ترین پایه‌های استحکام آن محسوب می‌شود. بر این اساس دولت‌ها با ساختارها و گرایش‌های فلسفی و ایدئولوژیکی مختلف، برای بقای نظامی که بر اساس آن مشروعیت یافته‌اند، همواره ارتقاء سلامت اداری و مقابله با فساد را سرلوحه برنامه‌های خود قرار می‌دهند، زیرا پیشرفت و اعتلای خود را مرهون آن می‌دانند. که در این پژوهش به ارزیابی اثرات حکمروایی خوب در پایداری روستاهای بدوستان غربی شهرستان هریس پرداخته شده است.

۲- مبانی نظری

توسعه پایدار به عنوان یکی از مفاهیم مهم برنامه‌ریزی، از آغاز آن در اقتصاد و تفکر زیست محیطی پدید آمده و بعدها به طور گسترده‌ای برای ارزیابی توسعه استفاده شده است (یزدانی و همکاران، ۱۴۰۲: ۴۴۵). توسعه پایدار به معنای ساده، توسعه‌ای است که می‌تواند به طور نامحدود یا برای دوره زمانی معین ادامه یابد. اگرچه تعاریف مربوط به توسعه پایدار زیاد است، اما اغلب تعاریف ذکر شده از مفهوم همان تعریف ارائه شده توسط گزارش کمیسیون برون‌تلد است. این گزارش، توسعه پایدار را توسعه‌ای تعریف می‌کند که نیازهای نسل فعلی را برآورده کند بدون اینکه توانایی نسل‌های آینده در تأمین نیازهای خود را به خطر بیندازد توسعه پایدار سازوکاری را فراهم می‌کند که از طریق آن جامعه می‌تواند با محیط زیست تعامل داشته باشد در حالی که خطر آسیب به منبع برای آینده را ندارد توسعه پایدار بر توسعه برابر تأکید می‌کند در بیانیه کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه، اهداف اصلی توسعه پایدار در این موارد خلاصه می‌شود: تجدید رشد، تغییر کیفیت رشد، موارد لازم برای شغل، آب، غذا

^۱ Government

و امکانات بهداشتی، تعیین سطح پایداری از جمعیت، نگهداری و افزایش منابع، ترکیب محیط و اقتصاد در اتخاذ تصمیم، ایجاد ارتباطات اقتصادی بین‌المللی (نوروزی‌نژاد و همکاران، ۱۴۰۲: ۲۰۱). به طور کلی توسعه پایدار شهر مرهون تعاملات پایدار و سازنده انسان با انسان و انسان با محیط می‌باشد. تعاملاتی که بر اثر آن در طول زمان، شهر از نظر زیست محیطی قابل سکونت، از نظر اقتصادی با دوام، از نظر اجتماعی همبسته و از نظر کالبدی زیبا و دیدنی می‌گردد (یزدانی و همکاران، ۱۴۰۲: ۴۴۵). قدمت و منشأ حکمروایی و مفاهیم مرتبط با آن به عصر روشنگری و لیبرالیسم غرب برمی‌گردد اما ریشه کاربرد مفهوم حکمروایی شهری از اواخر دهه ۱۹۸۰ و از آفریقا آغاز شد با این وجود برایان مک‌لاین^۱ اولین نظریه‌پرداز است که در سال ۱۹۷۳ به این مفهوم پرداخته است. حکمروایی طبق تعریف مرکز اسکان بشر سازمان ملل عبارت است از مجموع روش‌های برنامه‌ریزی و مدیریت امور عمومی شهر از جانب افراد، نهادهای عمومی و نهادهای خصوصی و فرایند مستمری است که از آن طریق منافع متضاد یا متعارض باهم همراه شده و به یک کنش همکاری روی آورده می‌شود. بنا به این تعریف حکمروایی شهری نهادهای رسمی و همچنین اقدامات غیر رسمی و سرمایه اجتماعی شهروندان را در برمی‌گیرد (حاتمی‌نژاد و همکاران، ۱۴۰۰: ۴۷). حکمروایی خوب ریشه در چشم‌انداز مدیریت عمومی نو دارد و از اواخر دهه ۱۹۸۰ وارد ادبیات توسعه شده است، رویکردی جدید است که به مشارکت و کنش متقابل میان بازیگران اصلی (جامعه‌ی مدنی، حکومت و بخش خصوصی) در مدیریت مناطق اشاره دارد. لازمه تحقق حکمروایی خوب آن است که ضمن کاستن از ساختارها و قوانین تمرکزگرا، شرایط و بسترهای سیاسی، اجتماعی و فرهنگی لازم نیز فراهم شود تا گروه‌های مختلف اجتماعی بتواند تعامل مثبت و سازنده‌ای داشته باشند. در ایران با وجود سابقه طولانی برنامه‌ریزی متمرکز و بالا به پایین و نوع نگرش مسئولان در مدیریت کلان، عرصه عمومی دچار ضعف شده است. به همین علت مشارکت مردم در موارد محدود و به صورت صوری و یا مشورتی بوده است و مدیران تصمیم‌گیری و اجرای برنامه‌ها را در عرصه عمومی برعهده داشته‌اند. این امر موجب کاهش احساس تعلق و مسئولیت در مردم می‌شود (ساربان و همکاران، ۱۳۹۶: ۳۴).

مرور مبانی نظری و ادبیات پژوهش نشان داد، که توافق جمعی بین‌المللی رو به رشدی وجود دارد که حکمروایی خوب برای دستیابی به توسعه پایدار در قلمرو هر سرزمین جزو ضروریات است. در این میان، سازمان‌های بین‌المللی در صف مقدم این باور قرار دارند و تأکیدی جدی دارند که برای مدیریت درست و مطلوب، باید ابزار اولیه ریشه‌کن کردن فقر و بهره‌مند شدن عادلانه و برابر همه اقشار مردم از مواهب زندگی و مشارکت آنان در تمام امور تصمیم‌گیری و اجراء را در اختیار داشت. در چنین برداشتی حکمروایی خوب فرآیند رابطه صحیح و منطقی بین حکومت‌کنندگان و شهروندان با هدف به حداکثر رساندن بهزیستی عمومی و توجه به بهره‌مندی مادی و معنوی انسان‌ها و رفع نیازهای آنان و حمایت از حقوق اساسی و آزادی شهروندان در همه مکان‌ها و زمان‌ها تلقی می‌شود.

² Brian McLaughlin

علاوه بر آن حکمروایی خوب بر چگونگی دست یافتن به حکومتی که بتواند زمینه‌ساز توسعه‌ای مردم‌سالار و برابری خواهانه باشد تأکید دارد (صالحی‌طالشی، ۱۳۹۳).

حکمروایی خوب یعنی راهبری و مدیریت جامعه به گونه‌ای سنجیده، درست و کارآمد و در چهارچوب حاکمیت قانون، تصمیم‌گیری منطقی و عادلانه همراه با پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری، مشارکت عمومی و راهبردهایی از این دست که در گرو تعامل درست شهروندان و نیروهای سیاسی - اجتماعی جامعه مدنی با دولت است. بدین ترتیب در حکمروایی خوب فقط دولت مسئول نیست؛ بلکه تعامل حکومت، جامعه مدنی، بخش خصوصی و شهروندان با یکدیگر برای تحقق آن ضرورت دارد؛ زیرا مرزهای جامعه (نظام سیاسی و اجتماعی) نفوذپذیر، متقاطع و در تعامل با یکدیگرند. بدون تعامل درست شهروندان و جامعه مدنی و انجمن‌های اجتماعی و سیاسی با حکومت، حکمروایی خوب تحقق نمی‌یابد و سنگ بنای حکمروایی خوب، خدمات رسانی با کیفیت زیاد، مکانیسم پاسخگویی اثربخش و سریع، دسترسی آسان به منابع ضروری و تعهدات مدنی است (حیدری‌ساربان، ۱۳۹۷: ۴۸). در حکمرانی خوب، بین سه رکن اصلی دولت، جامعه مدنی و بخش خصوصی ارتباط نزدیکی وجود دارد، که سبب می‌شود از امور عمومی به شکل صحیح‌تر و بهینه‌تری بهره‌برداری شود. ارتباط صحیح موجود بین سه رکن فوق زمینه را برای تحقق حکمرانی خوب در ابعاد مختلف میسر می‌سازد. توسعه‌ی پایدار چهار بعد اساسی دارد که تحقق آن منوط به همکاری نزدیک دولت، بخش خصوصی و نهادهای مدنی است. این چهار بعد عبارتند از حمایت محیطی، توسعه‌ی اقتصادی، توسعه‌ی اجتماعی و توسعه‌ی نهادی بر اساس این چهار بعد رویکرد در مدیریت توسعه پایدار قابل تفکیک است: رویکرد اقتصادی، رویکرد محیطی، رویکرد اجتماعی و رویکرد نهادی (صدیقی، ۱۳۹۲). اصلاحات بوروکراتیک در سراسر جهان به دنبال بهبود کیفیت حکمروایی هستند، اولین گام برای حکمروایی بهتر، شناخت علل سیاسی است. با کاهش ظرفیت دولت در چند دهه گذشته، مساله کلیدی در حکمروایی، پایداری و موفقیت است. توسعه پایدار را می‌توان از طریق حکمروایی خوب به دست آورد (حاتمی‌نژاد و همکاران، ۱۴۰۰: ۴۷).

در کشور ما به دلیل نبود الگوی حکمروایی خوب روستایی اکثر برنامه‌ها از بالا به پائین انجام می‌شود و این امر باعث شده تا برنامه‌ها و طرح‌ها در آینده پیامدهای چندانی مطلوبی نداشته باشند، در واقع، رویکرد غالب مسئولان بدون مشارکت و دخالت مردمی است که اقدام به برنامه‌ریزی و اجرای طرح‌ها را می‌کنند، طبیعی است زمانی که مشارکت مردمی در امور مربوط به روستا در حد کم باشد، احساس مسئولیت نیز کمتر خواهد بود، این امر (یکسویه بودن فرایند برنامه‌ریزی) باعث عدم اجرای عدالت، قانون‌مداری، شفاف بودن (در نتیجه عدم نظارت)، فراگیری و... شده و در نتیجه، مسئولان خود را در قبال مردم پاسخگو نمی‌دانند و تمامی این عوامل، توسعه پایدار را به چالش می‌کشد بنابراین، حرکت از مدیریت سنتی (کلاسیک) به حکمروایی، یک

انتخاب گریزناپذیر است و با این نگاه است که حکمروایی به چالش امروز در مراکز علمی تبدیل شده که شناخت این چالش در ایران و یافتن الگوی مناسب حکمروایی در روستاهای ایران می‌تواند با فرایند پژوهش علمی پاسخ لازم را به چالش علمی بدهد (عظیمی‌آملی و همکاران، ۱۳۹۰). بنابراین، حکمروایی به عنوان پیش شرطی برای توسعه پایدار و الگوی مناسبی برای مدیریت روستایی معرفی می‌شود (برنامه توسعه سازمان ملل متحد^۱، ۲۰۰۸). در این پژوهش تلاش بر این است اثرات حکمروایی خوب در پایداری روستاهای بدوستان غربی شهرستان هریس مورد ارزیابی قرارگیرد. زیرا یکی از چالش‌های اصلی برسرراه دستیابی به توسعه پایدار و اجرای صحیح شاخص‌های حکمروایی خوب در مناطق روستایی مذکور، بهبود مدیریت مناطق روستایی است که ضرورت توجه به زیرساخت‌ها و استفاده از ظرفیت‌ها و تقویت آن و برخورداری از یک برنامه‌ریزی کاربردی و استفاده از افراد متخصص و کارآزموده به منزله اصلی‌ترین محور برای دستیابی به بهبود شاخص‌های حکمروایی خوب می‌باشد.

مدیریت دانش کشاورزی فرایند کشف، کسب، توسعه و ایجاد، تسهیم، نگهداری، ارزیابی و به کارگیری دانش مناسب در زمان مناسب توسط فرد مناسب در بخش کشاورزی است. موارد مطرح شده از طریق پیوند بین منابع انسانی، فناوری اطلاعات و ارتباطات و ایجاد ساختاری مناسب برای دستیابی به اهداف بخش کشاورزی صورت می‌پذیرد (طاهری و همکاران، ۱۴۰۱: ۶۲).

کتل^۲ در کتاب تغییرات حکمروایی، "حکمروایی" را نتیجه تعامل دولت، خدمات عمومی و شهروندان از طریق فرایند سیاسی، توسعه خط مشی، طراحی برنامه و ارائه خدمات می‌داند، به اعتقاد وی، دولت‌ها، نهادهای خاصی هستند که در حکمروایی مشارکت دارند، دولت‌هایی که نماینده مردم هستند در جستجوی حمایت شهروندان هستند و به همین دلیل حکمروایی نتیجه سیاست‌ها، خط مشی‌ها و برنامه هاست (عظیمی‌آملی و همکاران، ۱۳۹۰).

در خصوص حکمروایی خوب روستایی و توسعه پایدار روستایی مطالعات فروانی وجود دارد که نتایج آن نشان می‌دهد بین الگوی حکمروایی خوب روستایی و توسعه پایدار روستایی ارتباط مستقیمی وجود دارد. پیشینه پژوهش در داخل و خارج از کشور به تفکیک به شرح زیر آمده است.

۱. مطالعات داخلی

رزمی و صدیقی (۱۳۹۱) در مطالعه‌ای تحت عنوان، الزامات تحقق حکمرانی خوب برای دستیابی به توسعه انسانی، به دنبال شناخت الزام‌های تحقق حکمرانی خوب برای رسیدن به توسعه انسانی پایدار بودند. نتیجه به دست آمده بیانگر وضعیت نامناسب این شاخص‌ها در سال‌های ۱۳۸۹-۱۳۷۵ در ایران بود.

¹ UNDP

² Kattel

شکوهی (۱۳۹۳) مطالعه تطبیقی شاخص‌های حکمروایی خوب شهری در کلان‌شهرهای ایران، حکمروایی خوب را به عنوان نظریه‌ای جدید و یک الگو در استفاده از ظرفیت‌های جامعه در بخش‌های دولتی، خصوصی و مدنی در جهت حداکثر سازی تولیدات و ارائه خدمات عمومی مطرح نموده است. در این مطالعه با بررسی شاخص‌های مشارکت، شفافیت، مسئولیت و پاسخگویی، قانون‌مندی به عنوان ابعاد اصلی حکمروایی خوب شهری، منابع و محدودیت‌های تحقق آن در کلان‌شهرهای ایران مورد بررسی قرار گرفته است و بطور کلی بررسی وضعیت مدیریت شهری در کلان‌شهرهای ایران نشان می‌دهد که این شهرها هنوز با معیارهای حکمروایی خوب فاصله دارند.

شاکری (۱۳۹۳) در مطالعه، تأملی بر مؤلفه‌های حکمرانی خوب در نهج‌البلاغه، به روش وصفی تحلیلی به این نتیجه دست یافت که امام علی در مقام نظر به حکمرانی خوب باور داشته و در مقام عمل می‌کوشید که آن را در جامعه حاکم کند. به باور وی حکومتی مصداق حکمرانی خوب است که بر ضوابط عقلی، شرعی و مقبول در نزد مردم مبتنی باشد.

سجاسی قیداری و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان: نقش مدیریت محلی در کاهش آسیب‌پذیری کالبدی با رویکرد حکمروایی خوب دهستان بهمی سرحد غربی، نشان دادند: بین حکمروایی خوب روستایی و توسعه کالبدی رابطه مستقیم و شدید وجود دارد و با پایین بودن سطح مدیریت محلی و حکمروایی خوب روستایی سطح توسعه کالبدی نیز پایین خواهد بود.

شریف‌زادگان و قانونی (۱۳۹۶) در پژوهشی به تحلیل رابطه حکمروایی خوب کشورها و کیفیت زندگی شهرها، رفاه اجتماعی پرداختند. نتایج مطالعه نشان داد، تصمیم‌گیران و مسئولان ملی و محلی اگر خواستار بهبود کیفیت زندگی شهروندان هستند، یکی از اقدامات مناسب برای دستیابی به این هدف، افزایش کیفیت حکمروایی در کشورها و شهرهاست.

سلطانی‌نژاد و گودرزی (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان: فرایند اطلاعات و تحول در مفهوم حکمروایی خوب دریافتند بین فناوری اطلاعات و ارتباطات و حکمروایی خوب از منظر تقویت مؤلفه‌های شفافیت، اثربخشی و کارایی و مشارکت جویی رابطه وجود دارد.

زیاری و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان: سنجش و ارزیابی اثرات حکمروایی خوب شهری بر زیست-پذیری شهرها در شهر بوشهر به این نتیجه رسیدند که بین حکمروایی خوب و زیست‌پذیری رابطه ضعیف تا متوسطی وجود دارد.

خلیلی و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان تحلیل رهیافت حکمروایی خوب در پایداری روستاها (مورد مطالعه روستاهای دهستان بدوستان غربی شهرستان هریس)، به این نتیجه رسیدند که روستاهای مورد مطالعه با توجه به امتیازات به دست آمده برای آن‌ها در کل در سطح پایداری متوسط قرار گرفته‌اند. ادهم ملکی و همکاران (۱۴۰۱) در مطالعه‌ی خود ظرفیت‌سازی نیروی انسانی را برای کاربرد رهیافت مدیریت مشارکتی، لزوم تعیین دقیق وظایف و اختیارات طرفین (دولت‌ها و تشکل‌ها)، برنامه‌ریزی و ارزشیابی مدیریت مشارکتی با حضور کشاورزان و آموزش بهره‌برداران مورد تاکید قرار داده‌اند.

۲. مطالعات خارجی

بارکین^۱ (۲۰۰۰) حکمروایی محلی یک مدلی از مدیریت پایدار منابع روستایی برای جهان سوم را مورد مطالعه قرار داده و ضمن بیان پاره‌ای از رویکردهای سنتی و نوین در خصوص توسعه روستایی به علل و دلایل اصلی فقر روستایی نظیر سیاست‌های تبعیض‌آمیز بخش‌های کلان اقتصادی، سیستم‌های دسترسی نامناسب و غیر عادلانه مالکیت زمین، گرایش‌های ضد کشاورزی در نهادهای توسعه، توزیع نابرابر درآمد و قدرت سیاسی سیاست‌های نامناسب اشتغال و ... اشاره می‌کند در ادامه به اصول پایداری اشاره کرده و آن را زمینه‌ساز رعایت عدالت اجتماعی در جامعه و بالا رفتن کیفیت زندگی مردم می‌داند. در این مطالعه بر گفت و گوی فعال میان دانشمندان، متخصصین و صاحب‌نظران توسعه در جهت توسعه پایدار روستایی از طریق چگونگی ساماندهی استفاده از منابع طبیعی تاکید شده است.

مینوگو^۲ (۲۰۰۸) در مطالعه‌ای با عنوان: پیوندهای نظارتی حکمروایی و فقر، در پی یافتن ارتباط بین حکمروایی و کاهش فقر در چارچوب مفروضات غالب اقتصادی در زمینه روابط بین رقابت، مقررات، رشد اقتصادی و فقر بوده است. نتیجه مطالعه بیان می‌دارد که صرف تغییرات اقتصادی نمی‌تواند تمامی زمینه‌های کاهش فقر را پوشش دهد بلکه نیازمند اصلاح ساختارهای سیاسی نیز می‌باشد.

پاتهاک^۳ (۲۰۱۱)، درباره کارکرد اثربخش فناوری اطلاعات و ارتباطات در نیل به حکمروایی خوب چنین اقامه دلیل می‌کنند که پدیده میان بر مستلزم جریان اطلاعات یکپارچه افقی و به علاوه عمودی است. در پایان، برای به ثمرنشدن حکمروایی خوب به واسطه فناوری اطلاعات و ارتباطات، اصلاحات فرایندی، قانونی و تغییرات ساختاری و نهادی ضروری است.

1. Barkin
2. Minogue
3. Pathak et al

شیم و اوم^۱ (۲۰۱۳) در مطالعات خود دریافتند با گسترش فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات، حکمروایی تأثیر می‌پذیرد؛ به این دلیل که با دسترسی به اطلاعات در عرصه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، کیفیت حکمروایی ارتقا می‌یابد و روند توسعه سریع می‌شود؛ برای نمونه در کشورهایی که مردم از اخبار روز و وقایع زندگی روزمره به واسطه رسانه‌های ارتباطی آگاه می‌شوند، طبیعتاً در جریان امور قرار می‌گیرند و در روند تصمیم‌گیری‌ها، سیاست‌گذاری‌ها، برنامه‌ریزی‌ها مشارکت بیشتری از خود نشان می‌دهند و وقایع را با تأثیر گذاشتن بر عاملان و کارگزاران توسعه به سود خود پیش می‌برند.

بیر^۲ (۲۰۱۴) در مطالعه‌ای با عنوان رهبری و حکمروایی جوامع روستایی، به بررسی و اهمیت نقش رهبری و حکمروایی در جوامع روستایی می‌پردازد. در این پژوهش استدلال می‌شود که تعامل قوی بین حکمروایی و رهبری وجود دارد، رهبران محلی گاهی اوقات با دولت و حاکمیت تعامل دارند و در موارد دیگر به واسطه روابط در مقیاس فضایی در خدمت دولت هستند در این پژوهش، در پاسخ به پرسش ماهیت مخالف رهبری در جوامع روستایی کشورهای پیشرفته در می‌یابیم که رهبران نقش خود را در ارتباط با فرایندهای حکومت تفسیر و توجیه می‌کنند.

کمیل ریز و کیناگا مازورک (۲۰۱۵) در پژوهشی با عنوان مبانی معاصر نظریه توسعه شهری مورد مطالعه: نظریه‌های شهر هوشمند، آرام و فشرده به بررسی ابعاد و شاخص‌های این سه نظریه پرداخته است. در این تحقیق شاخص‌هایی نظیر حفاظت از محیط‌زیست، ذخیره و مراقبت از منابع طبیعی، بازیافت یا بازگردانی مواد، عدالت و برابری اجتماعی، استفاده از تکنولوژی‌های مدرن، مراقبت و حفاظت از ارزش‌ها و سنت‌های محلی، تولید غذا و کشاورزی ارگانیک، ارتباط نظریه با توسعه پایدار، ارتقا پایداری حمل و نقل، مدیریت پایدار منابع آب، ارتقاء یک سبک زندگی خاص مهمان نوازانه که یک شهر ارائه می‌دهد و در نهایت پیاده‌سازی نظریه‌ها در سه نظریه شهر هوشمند، فشرده و آرام مورد ارزیابی قرار گرفت و مشخص شد که در نظریه شهر آرام به همه شاخص‌ها توجه می‌شود و این در حالی است که در نظریه شهر فشرده و هوشمند شاخص‌های تولید غذا و کشاورزی ارگانیک و مراقبت و حفاظت از ارزش‌ها و سنت‌های محلی مورد توجه قرار نمی‌گیرد. با عنایت بر تحقیقات انجام شده می‌توان نتیجه گرفت که در خصوص پژوهش حاضر تحقیق مشخصی انجام نگرفته است.

بندتو و همکاران^۳ (۲۰۱۶) در مطالعه‌ای تحت عنوان حکمروایی در گردشگری پایدار در منطقه وسیع اطراف پارک ملی به بررسی این عامل پرداخته است که حکمروایی و سیاست برای حکومت‌ها به یک سؤال کلیدی در الگوی پایداری به ویژه در صنعت گردشگری تبدیل گردیده است و بر همین اساس بر این عقیده هستند که دولت

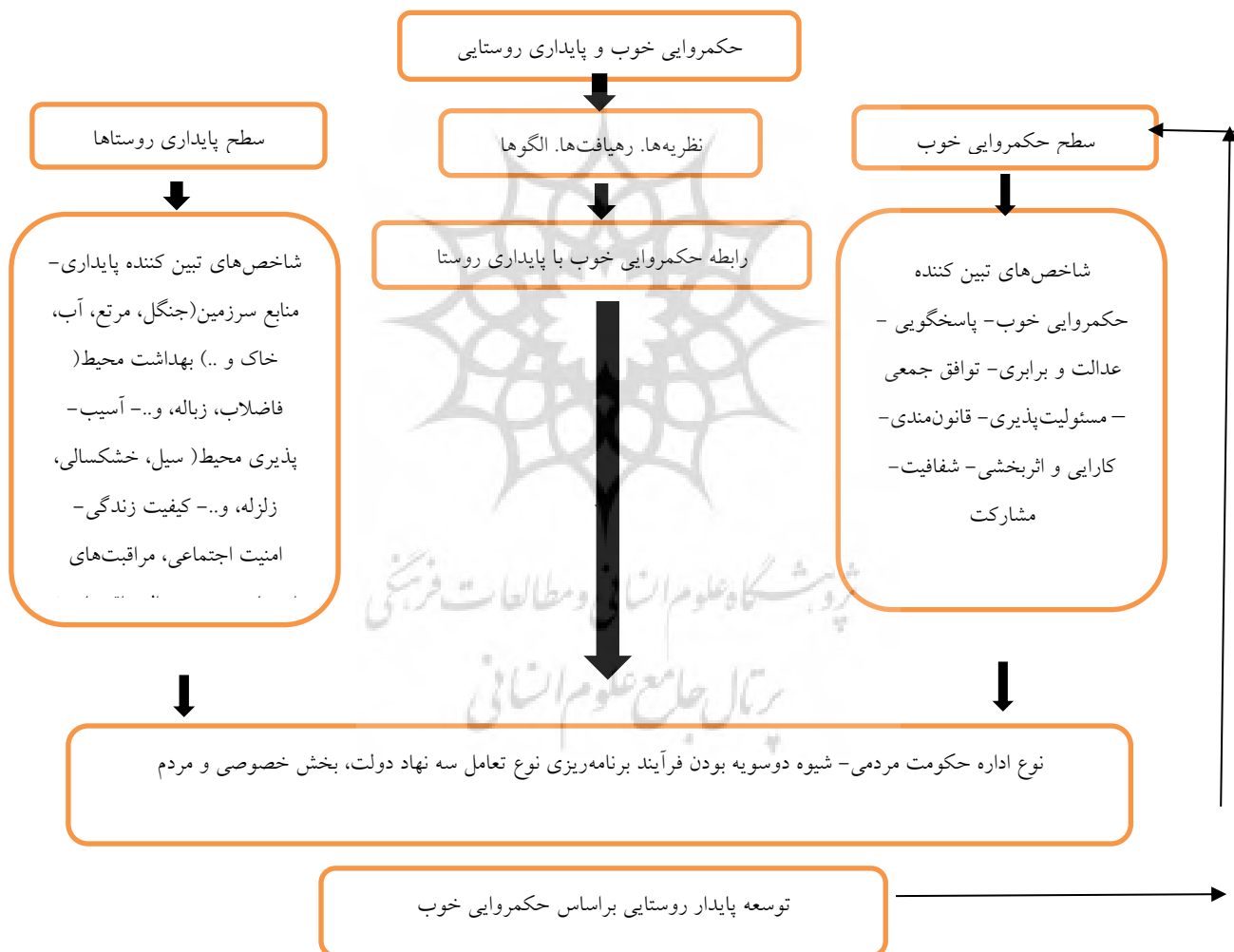
4. Shim & Eom

1. Bear

2. Bendeto et al

می‌تواند با اتخاذ سیاست‌های مناسب زمینه را برای مشارکت دیگر بخش‌ها به ویژه جامعه مدنی (مردم بومی منطقه) و بخش خصوصی را فراهم آورده و از این منظر سبب بهبود شاخص‌های اقتصادی مناطق گردشگری گردد.

یامر^۱ (۲۰۱۷) در مطالعه‌ای با عنوان چالش‌ها و چشم‌اندازهای سیاست‌گذاری در اتیوپی بیان می‌دارد اجرای یک طرح حکمروایی مطلوب در اتیوپی و مدلی که در آن حقوق همه ذینفعان رعایت گردد، و یک حس همکاری مشارکتی ایجاد نماید، باید با ایجاد شبکه‌های همکاری مستمر و خوب با کلیه دست‌اندرکاران را فراهم آورده و بهبود فضای رقابتی در مقاصد گردشگری کشورهای منطقه آفریقا کمک نماید. در این پژوهش، در شکل ۱ مدل مفهومی توسعه پایدار روستایی براساس حکمروایی خوب به طور کامل بیان شده است.

شکل (۱): مدل مفهومی توسعه پایدار روستایی براساس حکمروایی خوب

۳- روش پژوهش

پژوهش پیش رو از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش، توصیفی-همبستگی است. جامعه آماری تحقیق، ۴۸۲۸ نفر سرپرست خانوار در ۲۵ روستاهای بدوستان غربی در شهرستان استان آذربایجان شرقی بودند. برای تعیین حجم نمونه از سرپرستان خانوار از جدول کرجسی مورگان استفاده شده است. حجم نمونه سرپرستان خانوار ۳۵۷ بدست آمد. به منظور دستیابی به نمونه‌ها در این پژوهش، از روش نمونه‌گیری چند مرحله‌ای استفاده گردید. بطوری‌که روستاها به تفکیک سه گروه اصلی با جمعیت زیر ۵۰ خانوار، ۵۰ تا ۱۰۰ خانوار و بالای ۱۰۰ خانوار طبقه بندی شدند. به این ترتیب ۲ روستا از بین روستاهای زیر ۵۰ خانوار، ۱ روستا از بین روستاهای بین ۵۰ تا ۱۰۰ خانوار و ۴ روستا از بین روستاهای بالای ۱۰۰ خانوار، بصورت تصادفی ساده انتخاب شدند خانوارهای نمونه در هر یک از روستاهای منتخب با از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای با انتساب متناسب انتخاب شدند روش گردآوری داده ها و اطلاعات بر اساس مطالعات اسنادی و برداشت‌های میدانی (پرسش‌نامه) بوده است برای ارزش گذاری سوالات از طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت (۱-خیلی کم، ۲-کم، ۳-متوسط، ۴-زیاد، ۵-خیلی زیاد) استفاده شد. در این راستا شاخص‌های هشتگانه حکمروایی گویه‌بندی و به کارگرفته شد. روایی محتوای سوال‌های پرسشنامه توسط اساتید و کارشناسان امر مورد تأیید قرار گرفته و برای محاسبه پایایی سوالات نیز ابتدا با پیش آزمونی، پرسشنامه بر روی نمونه‌ای به حجم ۳۰ نفر در روستای امدی که در دهستان مواضع خان شرقی بخش خواجه شهرستان هریس واقع شده است ابتدا تکمیل و ضریب آلفای کرونباخ برای بخش‌های مختلف پرسشنامه که به صورت طیف لیکرت بودند محاسبه گردید.

جدول ۱: گویه‌های مربوط به شاخص‌های حکمروایی خوب روستایی

شاخص	گویه‌ها
مشارکت	میزان مشارکت مردم در مشکلات روستا میزان مشارکت مردم در تصمیم‌گیری‌های مهم روستا مثلاً احداث راه روستایی میزان مشارکت در نهادهای مدنی میزان ترغیب و تشویق مردم روستا برای شرکت در انتخابات میزان مشارکت در فعالیت‌های عام المنفعه میزان مشارکت در سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی (نظیر کارگاه‌های تولیدی و ...)
پاسخگویی	میزان تعهد پذیری مدیران روستا در قبال امورات روستا میزان پاسخگویی مدیران روستا در قبال وظایف قانونی میزان شفاف بودن و تشریح برنامه‌ها توسط مسئولان روستا میزان اجرای فعالیت‌ها با همکاری مردم

<p>میزان میزان باورپذیری ذینفعان برای پاسخگو بودن میزان باورپذیری به پاسخگویی در فرایند مدیریت میزان سازماندهی شیوه‌های اجرای پاسخگویی میزان رضایتمندی از پاسخگو بودن مدیران و مسئولان</p>	
<p>میزان احترام به حقوق افراد میزان بی‌طرفی و برابری در برابر قانون میزان احترام به حقوق جمعی میزان آگاهی و اطلاع مدیران روستا از حقوق (حقوق مربوط به فاضلاب بهداشت محیط)، مکان زندگی محل میزان پای بندی به قوانین و عرف محل میزان قانون محوری روستائیان میزان کنترل فساد</p>	<p>قانونمندی</p>
<p>میزان نگرش باور به جمع و کار جمعی میزان رابطه بین مسئولان روستا با مردم میزان رابطه و تعامل سه نهاد میزان توافق جمعی روستائیان در امور روستا میزان توافق جمعی محیط درون روستا با محیط بیرون روستا شیوه‌های حل اختلاف نظر بین روستائیان</p>	<p>توافق جمعی (اجماع محوری)</p>
<p>میزان بهبود مستمر اقدامات و فعالیت‌ها در روستا میزان کاهش هزینه‌های روستا میزان نهادینه کردن فرهنگ توانمندی، ظرفیت سازی میزان بهبود بازآفرینی نهادی میزان بهبود فرایند یادگیری تعاملی میزان افزایش کیفیت مهارت‌ها و کارآفرینی در روستا میزان بهبود فرایند برنامه ریزی و تصمیم‌گیری میزان بهبود شیوه و سبک مدیریت روستایی میزان رضایتمندی روستائیان از خدمات ارائه شده میزان استفاده مسئولین روستا از افراد باتجربه روستا، استفاده از دانش روز در فرایند اجرای برنامه و فعالیت‌ها عملکرد دولت به طور کلی در روستای شما عملکرد شورای اسلامی در روستا عملکرد دهیار در روستای شما</p>	<p>کارآیی و اثربخشی</p>

۴- معرفی منطقه مورد مطالعه

شهرستان هریس یکی از شهرستان‌های استان آذربایجان شرقی است که از دو بخش مرکزی و خواجه تشکیل شده است و با وسعت ۲۳۴۵ کیلومتر مربع در ۶۰ کیلومتری تبریز واقع شده است. جمعیت این شهرستان طبق سرشماری سال ۱۳۹۵ بالغ بر ۶۹۰۹۳ نفر است. مرکز این شهرستان، شهر هریس می‌باشد. شهرستان هریس از سمت شرق به شهرستان‌های سراب و مشگین شهر، از سمت غرب به شهرستان تبریز، از سمت شمال به شهرستان‌های ورزقان و از سمت جنوب به شهرستان بستان‌آباد محدود شده است. از نقاط دیدنی این شهرستان می‌توان به آب معدنی اکوزداغی، امامزاده ابواسحاق، دربند هرزه و رز، میدان قلعه‌بوری، چشمه سوقالخان، منطقه گردشگری سابلاق، تپه دوزده باغیرزنق، گورستان مینق، سد پارام، سد ارباطان و روس قلعه‌سی، پل تاریخی و نیار، برج دیده‌بانی بخشایش اشاره کرد. نیروگاه سیکل ترکیبی هریس از منابع انرژی در این منطقه است. مرغوب‌ترین و معروفترین فرش پشمی آذربایجان در شهرستان هریس بافته می‌شود در چند سال اخیر جاده جدیدی ۵ کیلومتر بعد از خواجه راه اصلی اهر-تبریز را به هریس متصل می‌کند جاده قدیمی نیز کماکان دایر است فاصله هریس تا تبریز حدود ۶۷ کیلومتر است.

شکل ۲: نقشه شهرستان هریس (منبع: استانداری آذربایجان شرقی، ۱۴۰۰)

حدود ۷۰ درصد از وسعت این شهرستان را اراضی جلگه‌ای و ۳۰ درصد آن را مناطق کوهستانی تشکیل می‌دهند. پست‌ترین نقاط آن ۱۵۰۰ متر و مرتفع‌ترین آن ۳۱۴۳ متر از سطح دریا ارتفاع دارد و مهم‌ترین کوه‌ها و ارتفاعات منطقه بدین شرح هستند: رشته کوه‌های بزغوش، سابلاغ داغ، آق داغ و قوشاداغ با قله‌ای به ارتفاع ۳۱۴۳ متر در شمال هریس و در حد فاصل دو شهرستان اهر و هریس در امتداد شرق به غرب واقع شده و مرز مشترک حوضه آبریز ارس و تلخه رود بوده. کوه آیناخلی که از شمال شرقی به جنوب غربی در بخش خواجه کشیده شده و حداکثر ارتفاع آن ۲۸۷۳ متر است. کوه پیرداغ که با ارتفاع ۲۸۵۲ متر در منتهی الیه غرب شهرستان هریس واقع شده و از ارتفاعات مشرف به روستای نهند در بخش خواجه می‌باشد

شهرستان هریس در مرتفعات دارای کليمای استیپی سرد و در نقاط پست یعنی کناره تلخه رود دارای کليمای مدیترانه‌ای است که به طور کلی دارای زمستان‌های سرد و یخبندان و تابستان‌های ملایم می‌باشد. متوسط درجه حرارت حداقل ۲۵- در زمستان و حداکثر ۳۵ درجه در تابستان می‌باشد. متوسط بارندگی سالانه شهرستان ۳۵ میلی متر بوده که غالباً ۸۷ میلی متر آن در پاییز و ۹۰ میلی متر در زمستان و ۱۷۲ میلی متر در بهار و یک میلی متر در تابستان نازل می‌گردد.

۵- یافته‌های پژوهش

۵-۱- رتبه‌بندی گویه‌های مشارکت از دیدگاه سرپرستان خانوار

نتایج حاصل از رتبه‌بندی متغیرهای مورد بررسی براساس ضریب تغییرات در جدول (۲) نشان می‌دهد، سه گویه میزان مشارکت مسئولان روستا، مشارکت در فعالیتهای عام‌المنفعه، میزان مشارکت در کارهای بدون دستمزد به ترتیب با ضریب تغییرات ۰/۴۴۶، ۰/۴۵۱ و ۰/۴۵۷ بیشترین میزان اهمیت را از دید پاسخگویان داشتند.

جدول ۲: رتبه بندی گویه‌های مشارکت از دیدگاه سرپرستان خانوار

رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	گویه
۱	۰/۴۴۶	۱/۲۸	۲/۸۷	میزان مشارکت مسئولان روستا در پروژه ای عمرانی انجام شده توسط دولت
۲	۰/۴۵۱	۱/۱۲	۲/۴۸	میزان مشارکت در فعالیتهای عام‌المنفعه
۳	۰/۴۵۷	۱/۲۹	۲/۸۲	میزان مشارکت در کارهای بدون دستمزد
۴	۰/۴۹۰	۱/۳۰	۲/۶۵	میزان ترغیب و تشویق مردم روستا برای شرکت در انتخابات
۵	۰/۴۹۷	۱/۰۸	۲/۱۷	میزان مشارکت مردم در تصمیم‌گیری‌های مهم روستا مثلاً احداث راه روستایی
۶	۰/۴۹۸	۱/۰۸	۲/۱۷	میزان مشارکت مردم در مشکلات روست
۷	۰/۵۲۸	۱/۲۱	۲/۲۹	میزان مشارکت در سرمایه گذاری‌های اقتصادی (نظیر کارگاه های تولیدی و..)
۸	۰/۵۳۸	۱/۲۱	۲/۲۵	میزان مشارکت در نهادهای مدنی

۵-۲- رتبه‌بندی گویه‌های پاسخ‌گویی از دیدگاه سرپرستان خانوار

نتایج حاصل از رتبه‌بندی گویه‌های مربوط به شاخص پاسخگویی براساس ضریب تغییرات در جدول (۳) نشان می‌دهد سه گویه شفاف بودن و تشریح برنامه‌ها، پاسخگویی مدیران و سازماندهی شیوه‌های اجرایی با ضریب تغییرات ۰/۳۴۱، ۰/۴۰۷، ۰/۴۱۳ به ترتیب بیشترین میزان اهمیت را از دیدگاه پاسخگویان دارا می‌باشند.

جدول ۳: رتبه بندی گویه‌های پاسخگویی از دیدگاه سرپرستان خانوار

رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	گویه
۱	۰/۳۴۱	۰/۹۶	۲/۸۱	میزان شفاف بودن و تشریح برنامه‌ها توسط مسئولان روستا
۲	۰/۴۰۷	۱/۰۶	۲/۶۰	میزان پاسخگویی مدیران روستا در قبال وظایف قانونی
۳	۰/۴۱۳	۱/۱۵	۲/۷۸	میزان سازماندهی شیوه‌های اجرای پاسخگویی
۴	۰/۴۴۱	۰/۹۴	۲/۱۳	میزان تعهد پذیری مدیران روستا در قبال امورات روستا
۵	۰/۴۶۱	۱/۲۶	۲/۷۳	میزان باورپذیری ذینفعان برای پاسخگوبودن
۶	۰/۴۶۹	۱/۱۷	۲/۴۹	میزان باورپذیری به پاسخگویی در فرایند مدیریت
۷	۰/۴۹۶	۱/۳۷	۲/۷۶	میزان رضایتمندی از پاسخگوبودن مدیران و مسئولان
۸	۰/۴۹۸	۱/۲۵	۲/۵۱	میزان اجرای فعالیت‌ها با همکاری مردم

۳-۵- رتبه بندی گویه‌های قانونمندی از دیدگاه سرپرستان خانوار

براساس نتایج جدول (۴) درباره رتبه بندی گویه‌های مربوط به قانونمندی از دیدگاه سرپرستان خانوار مشخص می‌شود که گویه‌های قانون محوری روستائیان و میزان پای بندی به قوانین به ترتیب با ضریب تغییرات ۰/۳۸۰ و ۰/۴۸۷ رتبه اول و آخر را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۴: رتبه بندی قانونمندی از دیدگاه سرپرستان روستا

رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	گویه
۱	۰/۳۸۰	۱/۰۴	۲/۷۳	میزان قانون محوری روستائیان
۲	۰/۳۹۰	۱/۱۲	۲/۸۷	میزان احترام به حقوق افراد
۳	۰/۴۱۴	۱/۱۸	۲/۸۵	میزان کنترل فساد
۴	۰/۴۲۶	۱/۰۴	۲/۴۴	میزان احترام به حقوق جمعی
۵	۰/۴۲۸	۱/۲۲	۲/۸۵	میزان آگاهی و اطلاع مدیران روستا از حقوق (حقوق مربوط به فاضلاب بهداشت محیط)، مکان زندگی محل
۶	۰/۴۴۱	۱/۱۳	۲/۵۶	میزان قانون محوری روستائیان
۷	۰/۴۸۷	۱/۳۵	۲/۷۷	میزان پای بندی به قوانین و عرف محل

۴-۵- رتبه‌بندی گویه‌های مسئولیت‌پذیری از دیدگاه سرپرستان خانوار

نتایج حاصل از رتبه‌بندی متغیرهای مورد بررسی براساس ضریب تغییرات در جدول (۵) نشان می‌دهد، سه گویه میزان کنترل و پایش عملکرد، عدم عدول از اختیارات، آگاهی سازی به ترتیب با ضریب تغییرات ۰/۳۱۸، ۰/۳۳۹، ۰/۳۹۹ بیشترین میزان اهمیت را از دید پاسخگویان دارا بودند.

جدول ۵: رتبه‌بندی مسئولیت‌پذیری از دیدگاه سرپرستان روستا

رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	گویه
۱	۰/۳۱۸	۰/۷۹	۲/۴۸	میزان کنترل و پایش عملکرد مدیران روستا
۲	۰/۳۳۹	۱/۰۸	۳/۱۸	میزان عدم عدول از اختیارات تفویض شده
۳	۰/۳۹۹	۱/۰۹	۲/۷۳	میزان آگاهی سازی
۴	۰/۴۰	۱/۰۲	۲/۵۵	میزان شایسته‌سالاری
۵	۰/۴۱۹	۰/۹۱	۲/۱۷	میزان تمرکززدایی و تفویض اختیار
۶	۰/۴۳۰	۱/۱۴	۲/۶۵	مسئولیت‌پذیری مسئولان و مدیران در قبال مسئولیت و وظیفه خود
۷	۰/۴۳۶	۱/۲۰	۲/۷۵	کمک به بهبود وضعیت عمران و آبادی و پیشرفت روستا توسط دولت و نهادهای دولتی
۸	۰/۴۲	۱/۰۵	۲/۵۰	میزان توانمندسازی مردم روستایی
۹	۰/۴۴۴	۱/۰۹	۲/۴۵	میزان اعتراف به خطا و اشتباه مدیریتی
۱۰	۰/۴۹۰	۱/۲۹	۲/۶۳	میزان توانمندی‌های فردی و مهارتی
۱۱	۰/۴۹۵	۱/۱۷	۲/۳۶	میزان رضایتمندی مردم از مسئولیت‌پذیری

۵-۵- رتبه‌بندی گویه‌های عدالت‌محوری از دیدگاه سرپرستان خانوار

نتایج حاصل از رتبه‌بندی متغیرهای مورد بررسی براساس ضریب تغییرات در جدول (۶) نشان می‌دهد، سه گویه اعتقاد به حقوق شهروندی، رعایت اصل تعادل و توازن، مدیریت و استفاده صحیح و معقولانه به ترتیب با ضریب تغییرات ۰/۳۸۳، ۰/۴۱۹، ۰/۴۳۱ بیشترین میزان اهمیت را از دید پاسخگویان دارا بودند.

جدول ۶: رتبه بندی عدالت محوری از دیدگاه سرپرستان روستا

رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	گویه
۱	۰/۳۸۳	۱/۰۷	۲/۷۹	میزان اعتقاد به حقوق شهروندی
۲	۰/۴۱۹	۱/۰۹	۲/۶۰	میزان رعایت اصل تعادل و توازن
۳	۰/۴۳۱	۱/۱۴	۲/۶۴	مدیریت و استفاده صحیح و معقولانه از منابع و امکانات در دسترس روستا توسط مسئولان
۴	۰/۴۳۵	۱/۱۹	۲/۷۳	میزان عدالت در اجرا
۵	۰/۴۴۳	۱/۱۸	۲/۶۶	میزان تخصیص بهینه منابع
۶	۰/۴۶۷	۱/۰۸	۲/۳۱	میزان برابری فرصت ها
۷	۰/۴۷۳	۱/۳۵	۲/۸۵	میزان عدم تبعیض جنسیتی
۸	۰/۴۹۷	۱/۱۵	۲/۳۱	میزان تجهیز منابع

۶-۵- رتبه بندی گویه های شفافیت از دیدگاه سرپرستان خانوار

بر اساس نتایج جدول (۷) درباره رتبه بندی گویه های مربوط به شفافیت از دیدگاه سرپرستان خانوار مشخص می شود که گویه های اطلاع یابی، احترام به اخلاقیات، تصمیم گیری های آشکار به ترتیب با ضریب تغییرات ۰/۴۲۷، ۰/۴۳۲، ۰/۴۴۳ بیشترین رتبه را داشتند.

جدول ۷: رتبه بندی شفافیت از دیدگاه سرپرستان روستا

رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	گویه
۱	۰/۴۲۷	۱/۰۶	۲/۴۸	میزان اطلاع یابی برای شفافیت تصمیم ها
۲	۰/۴۳۲	۱/۲۴	۲/۸۷	میزان رعایت اخلاقیات و صداقت در دادن اطلاعات
۳	۰/۴۴۳	۱/۲۵	۲/۸۲	میزان تصمیم گیری های آشکار و نهان مدیران روستا
۴	۰/۴۸۳	۱/۰۴	۲/۱۵	میزان قابلیت دسترسی به جریان آزاد اطلاعات

۷-۵- رتبه‌بندی گویه‌های توافق جمعی از دیدگاه سرپرستان خانوار

نتایج حاصل از رتبه‌بندی متغیرهای مورد بررسی براساس ضریب تغییرات در جدول (۸) نشان می‌دهد، سه گویه توافق جمعی محیط درون روستا، توافق جمعی روستائیان، رابطه بین مسئولان روستا به ترتیب با ضریب تغییرات ۰/۳۳۵، ۰/۳۸۳، ۰/۴۱۷، بیشترین میزان اهمیت را از دید پاسخگویان دارا بودند.

جدول ۸: رتبه بندی توافق جمعی از دیدگاه سرپرستان روستا

رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	گویه
۱	۰/۳۳۵	۰/۸۹	۲/۶۵	میزان توافق جمعی محیط درون روستا با محیط بیرون روستا
۲	۰/۳۸۳	۱/۲۰	۳/۱۳	میزان توافق جمعی روستائیان درامور روستا
۳	۰/۴۱۷	۱/۲۷	۳/۰۴	میزان رابطه بین مسئولان روستا با مردم
۴	۰/۴۴۵	۱/۳۴	۳/۰۱	شیوه‌های حل اختلاف نظر بین روستائیان
۵	۰/۵۱۲	۱/۲۵	۲/۴۴	میزان رابطه و تعامل سه نهاد
۶	۰/۴۵۸	۱/۱۷	۲/۵۵	میزان نگرش باور به جمع و کار جمعی

۸-۵- رتبه‌بندی گویه‌های کارایی و اثربخشی از دیدگاه سرپرستان خانوار

نتایج حاصل از رتبه‌بندی متغیرهای مورد بررسی براساس ضریب تغییرات در جدول (۹) نشان می‌دهد، سه گویه ، سه گویه افزایش کیفیت مهارت‌ها، رضایت‌مندی روستائیان، عملکرد مدیران به ترتیب با ضریب تغییرات ۰/۳۵۸، ۰/۳۷۱، ۰/۳۸۹، بیشترین میزان اهمیت را از دید پاسخگویان دارا بودند.

جدول ۹: رتبه بندی کارایی و اثربخشی از دیدگاه سرپرستان روستا

رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	گویه
۱	۰/۳۵۸	۰/۹۵	۲/۶۵	میزان افزایش کیفیت مهارت‌ها و کارآفرینی در روستا
۲	۰/۳۷۱	۱/۱۴	۳/۰۷	میزان رضایت‌مندی روستائیان از خدمات ارائه شده
۳	۰/۳۸۹	۱/۱۱	۲/۸۵	عملکرد سایر مدیران (مدیران مدرسه، بهداشت، تعاونی)
۴	۰/۴۰۷	۱/۲۳	۳/۰۲	میزان کاهش هزینه‌های روستا
۵	۰/۴۱۷	۱/۰۳	۲/۴۷	میزان نهادینه کردن فرهنگ توانمندی، ظرفیت‌سازی
۶	۰/۴۲۹	۱/۱۶	۲/۷۰	میزان بهبود بازآفرینی نهادی

۷	۰/۴۳۹	۱/۲۶	۲/۸۷	میزان بهبود فرایند یادگیری تعاملی
۸	۰/۴۳۹	۱/۲۰	۲/۸۳	عملکرد دولت به طور کلی در روستای شما
۹	۰/۴۵۵	۱/۰۳	۲/۲۶	میزان استفاده مسئولین روستا از افراد باتجربه روستا، استفاده از دانش روز در فرایند اجرای برنامه و فعالیت‌ها
۱۰	۰/۵۰۶	۱/۲۶	۲/۴۹	میزان بهبود شیوه وسبک مدیریت روستایی
۱۱	۰/۵۰۷	۱/۴۴	۲/۸۴	عملکرد شورای اسلامی در روستا
۱۲	۰/۵۱۲	۱/۶۸	۳/۲۸	میزان بهبود فرایند برنامه ریزی و تصمیم گیری
۱۳	۰/۵۳۹	۱/۳۷	۲/۵۴	عملکرد دهیار در روستای شما
۱۴	۰/۵۹۲	۱/۱۵	۱/۹۴	میزان بهبود مستمر اقدامات و فعالیت‌ها در روستا

۶- نتیجه‌گیری و پیشنهادها

در این پژوهش اثرات حکمروایی خوب در پایداری روستاهای دهستان بدوستان غربی شهرستان هریس مورد بررسی قرار گرفت. از آنجایی که در سال‌های اخیر، موضوع حکمروایی روستایی در کانون توجه محققان و سیاست‌گذاران توسعه قرار گرفته و مفهوم حکمروایی، عمدتاً به فرآیند تصمیم‌گیری و چارچوب روابط میان کنشگران مختلف در این فرایند (شامل سازمان‌های دولتی و غیردولتی، نهادهای مردم محور، بازار و بخش خصوصی و سایر عناصر دیگر) مربوط می‌شده، کاربرد این مفهوم در حوزه مطالعات و اقدامات در مناطق روستایی همراه با تاکید بر ویژگی‌ها و اصولی همچون ایجاد پیوند و همکاری میان بخش‌های مختلف موثر بر توسعه پایدار، یکپارچگی در سیاست‌گذاری روستایی، همکاری میان قلمروها و محدوده‌های مدیریتی و سیاستی، افزایش توجه به مشارکت پایدار روستائیان، ترسیم اهداف و چشم‌اندازهای مشارکتی، توجه به مزیت‌های محلی و رقابتی، ظرفیت‌سازی و ارتقای توانمندی روستائیان و ... بوده است. به همین دلیل رهیافت حکمروایی خوب روستایی، رهیافت مدیریتی مبتنی بر جامعه محلی است که بر توانمندی جامعه محلی و نقش مستقیم و فعال آن‌ها در فرآیند توسعه پایدار با همکاری بخش دولتی و سازمان‌های غیر دولتی تاکید دارد.

با عنایت به نتایج به دست آمده از پژوهش می‌توان در زمینه الگوی مناسب حکمروایی خوب در مدیریت روستایی در روستاهای شهرستان هریس و تحقق هر چه بیشتر این مهم و با توجه به نتایج، مطالعات و مشاهدات میدانی که توسط محقق صورت گرفته راه کارها و پیشنهادات ذیل عنوان می‌گردد:

- شرکت فعال، گسترده و جدی در تشکل‌ها و نهادهای مردمی روستا برای حفاظت از محیط‌زیست روستا.
- پیگیری ایجاد شبکه فاضلاب روستایی در روستا و اتصال هر واحد مسکونی به شبکه فاضلاب روستایی و تقید به دفع بهداشتی و اصولی مواد زائد و زباله در روستا.
  - شرکت جدی و مستمر در کلاس‌های آموزشی به منظور آشنایی بیشتر با چگونگی حفظ و نگهداشت منابع طبیعی روستا.
  - فزایش توان مهارتی و حرف‌های از طریق یادگیری و دیدن آموزش‌های لازم در زمینه فعالیت‌های غیرکشاورزی به منظور افزایش درآمد.
  - برگزاری کلاس‌های آموزشی- ترویجی برای آموزش روستائیان در زمینه حفاظت از منابع طبیعی روستا، آموزش‌های حرفه‌ای و مهارتی نظیر آموزش تعمیر ماشین‌آلات کشاورزی، خیاطی، و... در جهت توسعه کارآفرینی در روستا
  - تقویت هر چه بیشتر مشارکت‌های دو سویه (مردم و مدیران) در جهت اهداف و برنامه‌ها و طرح‌های مد نظر (مدیریت روستایی) در راستای توسعه پایدار روستایی، از سطوح پایین به بالا و بالا به پایین دعوت به همکاری از دانش آموختگان برنامه‌ریزی روستا در جهت همکاری فکری و آموزش‌های جدید و شناخت بیشتر وظایف به دهیاری‌ها و شوراها تا در روستا مطابق با روش‌های جدید، برنامه‌ریزی و در راستای توسعه پایدار، توسعه لحاظ گردد.
  - ایجاد و تقویت روحیه مسئولیت‌پذیری به روستائیان، دادن مسئولیت به آنها با توجه به سن، جنس، تحصیلات و در نظرگیری تمام جوانب (با مد نظر گرفتن عوامل مربوط به دلیل درست انجام دادن وظیفه و مسئولیت).
  - افزایش تاب‌آوری مدیران روستا، بالا رفتن آستانه تحمل و خلاقیت در جهت توسعه پایدار روستایی (تاب‌آوری اجتماعی، اقتصادی، محیطی و روانی) تا مدیر بتواند با توجه به شرایط محیطی، اجتماعی و اقتصادی روستا راه‌ها و عملکرد مناسبی در جهت زندگی مناسب و خوب روستائیان داشته باشد.
  - اجرای بیشتر عدالت و عدم تبعیض جنسیتی و رتبه‌ای برای روستائیان توسط مدیران روستا.
  - بالابردن میزان شفافیت عملکرد مدیران روستا (در تصمیم‌گیری، تصمیم‌سازی و اجرا).

تقدیر و سپاسگزاری

پژوهش پیش‌رو حاصل فعالیت پایان‌نامه کارشناسی ارشد اینجانب و استاتید بزرگوار و ارجمندی می‌باشد که صبورانه و با نهایت دقت و بزرگواری در تدوین این مطالعه بنده را راهنمایی و کمک کردند و نهایت تقدیر و تشکر از استاتید راهنما و مشاور و سایر استاتید بزرگوار گروه در تدوین این مطالعه مرا یاری نمودند.

منابع

- ادهم ملکی، مرجان و خسروی پور، بهمن. (۱۴۰۱). مطالعات اجتماعی ایجاد و استقرار مدیریت مشارکتی آب در شبکه‌های آبیاری و زهکشی (مطالعه موردی: شبکه اصلی آبیاری و زهکشی میان آب شوشتر، واحد عمرانی داریون ۶). فصلنامه جغرافیا و روابط انسانی، دوره ۴، شماره ۴، صص ۳۰۳-۲۸۵.
- تقی‌زادفانید، ابوالقاسم، دین‌پرست، ساجده، نصیری‌زارع، سعید. و پاشایی، پارسا. (۱۴۰۰). شناسایی و ارزیابی عملکرد مدیران در توسعه مناطق روستایی (مطالعه موردی: روستاهای دهستان دولت آباد شهرستان مرند). نشریه علمی جغرافیا و برنامه‌ریزی، سال ۲۶، شماره ۸۲، فصل زمستان، سال ۱۴۰۱
- حاتمی‌نژاد، حسین، همقدم، نوشا، کانونی، رضا. (۱۴۰۱). واکاوی مؤلفه‌های حکمروایی خوب شهری در ایجاد رضایتمندی سکونتی با رویکرد آینده پژوهش (مطالعه موردی: شهر رشت). نشریه علمی جغرافیا و برنامه‌ریزی، سال ۲۶، شماره ۸۱، فصل پاییز، سال ۱۴۰۱، صفحات ۶۱-۴۳.
- حیدری ساربان، وکیل، ارشدی، علی، و صائب، شراره. (۱۳۹۶). ارزیابی اثرات حکمروایی بر توسعه گردشگری روستایی، مطالعه موردی: شهرستان نیر. جغرافیایی فضای گردشگری. ۷ (۲۵): ۳۳-۵۰.
- حیدری ساربان، وکیل، ۱۳۹۷، تحلیل آثار فناوری اطلاعات و ارتباطات بر حکمروایی خوب روستایی مطالعه موردی: شهرستان مشکین‌شهر. برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا). ۸ (۳): ۴۱-۶۴.
- زیاری، کرامت‌اله. پوراحمد، احمد. حاتمی‌نژاد، حسین. و باستین، علی. (۱۳۹۷). سنجش و ارزیابی اثرات حکمروایی خوب شهری بر زیست‌پذیری شهرها (مطالعه موردی: شهر بوشهر). پژوهش و برنامه‌ریزی شهری ۹ (۳۴)، ۱-۱۸.
- رحمانی‌فضلی، عبدالرضا، صادقی، مظفر. و علیپوریان، جهانبخش. (۱۳۹۴). بنیان‌های نظری حکمروایی خوب در فرایند مدیریت روستایی نوین. مدیریت شهری. ۱۴ (۳۸)، ۴۳-۵۳.
- رزمی، م. ج. و صدیقی، س. (۱۳۹۱). الزامات تحقق حکمرانی خوب برای دستیابی به توسعه انسانی، چهارمین همایش ملی اقتصاد، دانشگاه آزاد خمینی شهر.
- خلیلی، لطیفه، کاظمیه، فاطمه، یادآور، حسین. (۱۴۰۰) پایان‌نامه. تحلیل رهیافت حکمروایی خوب در پایداری روستاها (مورد مطالعه روستاهای دهستان بدوستان غربی شهرستان هریس)، دانشگاه تبریز.
- سجاسی، ح. و سفرم، ی. و رهبری، م. (۱۳۹۶). تحلیل نقش مدیریت محلی در کاهش آسیب‌پذیری کالبدی با رویکرد حکمروایی خوب (مطالعه موردی: دهستان بهمنی سرحدی غربی). دوره ۴، شماره ۳: ۲۶-۴۰۵.

- سلطانی نژاد، احمد. و گودرزی، سهیل. (۱۳۹۶). فناوری اطلاعات و تحول در مفهوم حکمرانی خوب. سیاست-مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ۴۷(۱)، ۷۹-۹۷.
- شاکری، ح. (۱۳۹۳). تاملی بر مولفه‌های حکمرانی خوب در نهج البلاغه. اولین کنگره ملی تفکر و پژوهش دینی. اردبیل
- شریف‌زادگان، م.، و قانونی، ح. (۱۳۹۶). تحلیل رابطه حکمروایی خوب شهرها و کیفیت زندگی شهرها. رفاه اجتماعی، ۱۷(۶۶۹): ۱۸۵-۲۲۱
- صدیقی، س.، (۱۳۹۲). بررسی تأثیر حکمرانی خوب بر توسعه پایدار در کشورهای در معرض مخاطره نفرین منابع. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه فردوسی مشهد، دانشکده علوم اداری و اقتصاد.
- صالحی طالشی، ف. (۱۳۹۳). بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و حکمروایی شایسته در مدیریت روستایی در شهرستان جویبار. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان، توسعه کشاورزی.
- طاهری، زهرا، عباسی، عنایت، بیژنی، مسعود، و قاسمی، جواد. (۱۴۰۱). راهکارهای بهبود فرآید مدیریت دانش در نظام نوین ترویج کشاورزی (مورد مطالعه: استان زنجان). علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران، جلد ۱۸، صص، ۷۱-۶۱.
- عظیمی آملی، ج.، رکن‌الدین افتخاری، ع.ر.، پورطاهری، م. و احمدی‌پور، ز. (۱۳۹۰). تحلیل حکمروایی خوب در پایداری روستاها (مورد: روستاهای استان مازندران). پژوهش‌های روستایی. ۲ (۴) ۱-۳۲.
- نوروزی نژاد، معصومه، یاسوری، مجید، اوجی، روح‌اله. (۱۴۰۲). سنجش سطح پایداری اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی در شهرستان لنگرود. جغرافیا و برنامه‌ریزی، ۲۷(۸۶)، ۲۰-۱.
- منوچهری، فاطمه. ۱۴۰۱. حکمروایی خوب شهری ضرورت رسیدن به بهره‌وری و مدیریت منابع انسانی سازمان‌ها، جغرافیا و روابط انسانی، بهار ۱۴۰۱، دوره ۴، شماره ۴، صص ۱۸۶-۲۰۴.
- یزدانی، محمدحسین، فرانسه‌سادات زارنجی، ژیلا، جامی اودولو، مریم. (۱۴۰۲). بررسی نقش سنت‌های فرهنگی بر توسعه پایدار شهرها با رویکرد جنبش شهرارام (مطالعه موردی: شهر اردبیل)، جغرافیا و روابط انسانی، بهار ۱۴۰۲، دوره ۵، شماره ۴، صص ۴۵۴-۴۴۲.

References

- Barkin, D. 2000. Local Governance: A Model of Sustainable Rural Resource Management for the Third World, Int. J. Agriculture Resources, Governance and Ecology, 1(1): 43-55.
- Beer, A. 2014. Leadership and the Governance of Rural Communities, Journal of Rural Studies, 34(1): 254-

262.

Minogue, M. 2008. What Connects Regulatory Governance to Poverty? CRC University. The Quarterly Review of Economics and Finance, (48), 189–201.

Rysz, Kamil, Mazurek, Kinga.)2015(. Contemporary foundations of the theory of urban development case study smart, slow and compact city theory, Environmental & Socio-economic Studies, 3, 4: 39-46.

..... 2008. A rrrr s' uu dæ ooe uurnng LoaaG @vrrnnnce. UNDP Oslo Governance Centre.

-UNDP (Urban Governance Index). 2002. A Tool to Measure Progress in Achieving Good Urban Governance (Global Campaign on urban governance), available at: <http://www.unhabitat.org>

